

Гусленко І. Ю.,

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, м. Луганськ

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті узагальнені та систематизовані підходи до сутності поняття діалогу культур та його складових компонентів.

Ключові слова: діалог культур, міжкультурна комунікація, виховання.

The article is devoted to the analyses and systematization of concepts of the term “dialogue of cultures” and its components.

Key words: dialogue of cultures, intercultural communication, education.

В умовах неперервного зростання міжкультурного спілкування між представниками різних країн формування міжкультурної компетенції студентів стає актуальним завданням навчально-виховного процесу у ВНЗ. Молоде покоління, яке набуває вищу освіту, має бути підготовлено до адекватного сприйняття іншої культури на засадах діалогу.

Науковий інтерес до міжкультурної компетенції став об’єктом дослідження таких вчених як Є. Верещагін, Н. Гальскова, Д. Гудков, В. Зінченко, Л. Зникіна, В. Костомаров, Р. Мільруд, Є. Пасов, А. Садохин, В. Сафонова, І. Стернін, С. Тер-Мінасова та ін. Великий внесок в розвиток проблеми діалогу культур зробили М. Бахтін, В. Біблер, М. Каган. Останніми роками також з’явилося багато дисертаційних досліджень в яких приділяється увага різноманітним аспектам міжкультурної компетентності та комунікації (К. Іванова, О. Казакова, О. Кучмій, О. Леонтович, І. М’язова, Л. Новікова, О. Чекун).

Мета статті прослідити розвиток поняття діалогу культур в науковій літературі та виявити його складові компоненти.

Діалог – невід’ємна частина життя людини. Він є засобом реалізації комунікативних зв’язків між ними, чинником їхнього взаємного порозуміння. Взаємодія культур, діалог між ними – найбільш сприятлива умова для розвитку міжнаціональних та міжетнічних відносин.

Ідея про діалог має досить давні корні. Давньогрецькі філософи епохи еллінізму створювали діалоговий простір на основі духовної культури, на визнанні плюралізму думок, рівноправ’я поглядів, визнання загальнолюдських принципів, свободи та цінності особистості та суспільства в цілому.

У період Середньовіччя діалог використовувався в моральних цілях. У своєму трактаті “Діалог між філософом, іудеєм та християнином” французький філософ-схоласт П’єр Абеляр ще на початку XII ст. перед-

бачав не тільки діалог між різними конфесіями, а й діалог між культурами. При порівнянні вірувань, традицій та способу життя різних народів він розглядає сутність етичних питань добра та зла, благодіяння та великодушності, правдивості та помсти, звертаючись до “моральної філософії, яка є мірою всіх наук” [1, с. 312].

Проблеми діалогічних відносин займали багато місця в творах німецьких філософів І. Канта, І. Фіхте, Ф. Шеллінга, Й. Гердера.

Видатний історик культури Йоган Готфрід Гердер (1744-1803) вважав взаємодію культур засобом збереження культурного розмаїття та вважав культурну замкнутість шляхом до загибелі культури. Він вказував, що “єдиний ланцюг культури” сполучає між собою різні народи, що існує взаємний зв’язок багатьох культур, і оскільки “украї помилковим висновком було б на підставі досконалості, досягнутого нацією в чомусь одному, робити висновок, що вона досконала в усьому”, тому одна культура має використовувати досвід іншої на шляху до прогресу: “Досвід кожного веде вперед, а розум та справедливість справам всякого додають постійності, красоти та соразмірності” [6, с. 440-444].

Звернення філософів і мислителів до проблеми діалогу в історичному сенсі завжди означало зміну наукової парадигми. У часи античності це було показником того, що міфічне сприйняття світу змінилося на філософсько-дискурсивне критичне мислення. Діалоги періоду Відродження означали формування нової парадигми, нового типу мислення.

Сучасна наука також починає перехід до нового погляду на буття людини. І в зв’язку з цим діалог культур може розглядатися не просто як пізнання однієї культури іншою, а й як їхня взаємодія, створення нового типу взаємовідносин між представниками різних культур.

Взаємодія культур Сходу та Заходу, духовні пошуки, звертання до цінностей духа – головні теми філософського, художньо-естетичного, літературного та педагогічного доробку М. Реріха, який вбачав майбутній розвиток людства у єднанні, бо “усвідомлення єднання природжене всім народам” і “кожний народ має сказання, традиції, які виражають цю істину” [11, с. 111].

Відомий німецький філософ Освальд Шпенглер, на відміну до М. Реріха, заперечував ідеї всесвітньої єдності у прогресі людства. Тим не менш, у розробці своєї історичної концепції О. Шпенглер звертає увагу на внутрішню єдність культури різних часів та народів та на закономірності її розвитку: “поверхневі елементи форм більш древніх культур всюди знаходять в культурах більш юних” [13, с. 55]. Культура для О. Шпенглера, мов жива істота: вона з’являється, живе та вмирає, проходить вікові ступені окремої людини [12, с. 150]. З цього робиться висновок про те, що всі культури, якими б різними вони не були, розвиваються за єдиною схемою.

Для філософії Карла Ясперса характерна віра в духовну єдність всього людства. “Осьова епоха” була духовним витокком, коренем та ґрунтом загальноісторичного буття людини. Вся історія людства визначається як “взаємний обмін в єдності спілкування” [14, с. 260]. Така ж єдність, на думку філософа, існує і в культурі “як єдність фактично загального світу, життєвих форм, інститутів, уявлень, вірувань – єдність народів по походженню, мові, долі” [14, с. 261].

Діалогова концепція мови була розроблена в творах М. Бахтіна і проаналізована та доповнена В. Біблером. Для М. Бахтіна та В. Біблера діалог – це “корінь та основа всіх інших визначень людського буття, загальний принцип розуміння”. Самовизначення в культурі може реально здійснитися лише в процесі особливих стосунків між минулим, сучасним та майбутнім людського буття [3, с. 38].

Для встановлення діалогу між різними культурами дуже важливим є те, яким чином цей діалог здійснюється. М. Каган виділяє три способи взаємовідносин між культурами:

– повноцінний рівноправний діалог, який засновано на взаємній повазі культур, що беруть участь в контакті, в якому мають місце рівнозначна репрезентативність культур з метою їх взаємного збагачення, взаємного розвитку та взаємного відновлення;

– утилітарне ставлення однієї культури до іншої, коли одна культура нав’язує свою систему цінностей, значень та норм іншій культурі. У такому разі не можливе повноцінне взаємне збагачення та взаємний розвиток;

– псеводіалог або повне неприйняття однієї культури іншою. Це можливо тільки при свідомій, цілеспрямованій позиції ізоляціонізму, коли у суспільстві виникають відособлені, сконцентровані на собі (культурні) групи, які не хочуть контактувати з іншими “неповноцінними”, “низькими” культурами [7, с. 78-80].

Безумовно, що тільки перший спосіб взаємовідносин можна вважати прогресивним, таким, що сприяє розвитку цивілізації. І тому комунікацію (або діалог) між різними культурами трактують як “адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур” [5, с. 26]. Тільки на засадах такого підходу мають будуватися відносини у сучасному полікультурному світі.

В умовах сьогодення культурне взаєморозуміння між народами та окремими людьми веде до взаємного духовного відкриття і взаємопроникнення культур, взаємозбагачення загальнолюдськими цінностями за умови збереження і розвитку національної самобутності. Таким чином, “сучасну виховну систему потрібно розглядати як школу діалогу культур” [10, с. 189].

У сучасному розумінні “діалог культур” має дуже широке значення, до якого входить не тільки спілкування між представниками культур, які

територіально знаходяться дуже далеко один від одного, а й між представниками етнічних меншин та малих народів, які проживають на території однієї країни і створюють, таким чином, багатство національної культури. Культурний діалог надає можливість побачити повноту культурного розмаїття.

Взаємодія культури і субкультури також проходить в формі діалогу, що створює картину світу, яка є діалогом, суть якого полягає у визначенні творчої активності людини, її відношенні до зовнішнього предметного і внутрішнього світу, в з'ясуванні унікальності й універсальності людських можливостей [2, с. 43].

“Діалог культур” дає змогу особистості не тільки залучитися до вітчизняних і загальнолюдських цінностей, а й самовизначитися в світі культури, включитися в її творення і водночас удосконалювати себе як суб'єкта культури. Тобто діалог культур розуміється не просто як форма спілкування, а як тип відносин у мікро– і макросоціумі (між типами культур – історичними, етнічними тощо) [8, с. 11].

Діалогічний погляд на культуру передбачає і “естафету часів”, своєрідну перекличку культур різних поколінь, співвідношення досвіду об'єктів спілкування з відповідними естетичними традиціями, залучення до історичного, естетичного досвіду людства, зосередженого в пам'ятках духовної культури минулого і сучасного. Бути в культурі означає вступати в спілкування з минулим та майбутнім. Як відмічає Біблер, культура стає формою буття і спілкування людей різних культур, формою діалогу культур, створення “світу вперше” [4, с. 288]. Тобто, в середині себе культура не усвідомлюється і тільки при взаємодії, діалозі різних культур стають зрозумілими принципи й особливості кожної окремої культури [9, с. 14].

Культура XXI століття представляє собою світовий інтеграційний процес, в якому вибуває змищення етносів і культур. При цьому кожна нація прагне зберегти свої національні цінності, такі як мова, мистецтво, звичаї та традиції, свою національну ментальність. Це веде до створення соціокультурної ситуації, коли людина стоїть на межі культур. Взаємодія з різними культурами потребує від неї розуміння, поваги до національної ідентичності, тобто готовності до діалогу на основі сформованої планетарної свідомості та засвоєнні елементів загальнолюдської культури.

Література:

1. Абеляр, Петр. Теологические трактаты: Пер. лат. / Вступ. ст., сост. Неретиной С. С. – М.: АОИГ, “Прогресс”, “Гнозис”, 1995. – 413 с.
2. Белих О. С. Світоглядна культура студентської молоді. – С. 37-56 // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: Моногра-

- фія / Г. П. Шевченко, О. С. Белих, Є. А. Зеленов, Т. Л. Антоненко та інші. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 256 с.
3. Библер В. С. М. М. Бахтин, или поэтика культуры. – М.: Прогресс. 1991. – 176 с.
4. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в XXI век. – М.: Политиздат, 1991. – 413 с.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Методическое руководство. – М.: Русский язык. 1983. – 269 с.
6. Гердер, Иоганн Готфрид. Идеи к философии истории человечества / Иоганн Готфрид Гердер, Пер. и примеч. А. В. Михайлова; [АН СССР]. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
7. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиздат. 1988. – 315 с.
8. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загально-освітніх навчальних закладах України // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1-16.
9. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика / Н. Є. Миропольська. – К.: Парламентське видавництво. – 2002. – 204 с.
10. Подоляк, Л. Г. Юрченко В. І. Психологія вищої школи; Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2000. – 352 с.
11. Рерих Н. О Вечном... – М.: Политиздат, 1991. – 462 с.
12. Шпенглер О. Закат Европы: В 2т. – Т. 1/ Пер. с нем. И. И. Маханькова. – М.: Айрис-пресс, 2003. – 528 с.
13. Шпенглер О. Закат Европы: В 2т. – Т. 2/ Пер. с нем. И. И. Маханькова. – М.: Айрис-пресс, 2003. – 624 с.
14. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. 2-е изд. – М.: Республика, 1994. – 526 с.